unicef
za svako dete

Roditeljstvo u doba veštačke inteligencije

Kako da sa svojom decom pristupite temi veštačke inteligencije



Od četbotova do glasovnih asistenata i edukativnih aplikacija, veštačka inteligencija (AI – artificial intelligence) sve više postaje sastavni deo svakodnevnog života mnogih porodica. Ta tehnologija, koja se ubrzano razvija, deci nudi brojne uzbudljive mogućnosti da uče i istražuju svet na nove načine, ali sa sobom nosi i ozbiljne rizike. Da bismo pomogli roditeljima da se, zajedno sa svojim porodicama, snađu u svetu AI, razgovarali smo sa Jing Su (Ying Xu), docentkinjom na predmetu „Veštačka inteligencija u učenju i obrazovanju" na Univerzitetu Harvard.

Od kog uzrasta roditelji treba da počnu da razgovaraju sa svojom decom o AI?

Jing Su: Roditelji mogu da počnu da razgovaraju sa decom o AI prilično rano, jer se mnoga deca već sreću sa AI u svakodnevnom životu. Čak i ako samo dete ne koristi AI alate, možda ih ima kod kuće, ili možda čuje za njih od prijatelja, vidi ih u školi ili ih primećuje u medijima. Koristan pristup bi bio da pratite radoznalost deteta: kada dete postavi pitanje ili primeti nešto vezano za AI, taj trenutak predstavlja prirodnu i uzrasno primerenu polaznu tačku.

Uočili smo dva dosledna obrasca: deca su često radoznala da saznaju kako nešto radi; to se odnosi i na AI, a zahvaljujući toj radoznalosti, ti razgovori su lakši nego što bi mnogi odrasli očekivali. A čak i deca predškolskog uzrasta mogu da razumeju jednostavne ideje o tome šta je AI i šta može, a šta ne može da radi. Ako se rano upoznaju sa ovim osnovnim stvarima, to može da im pomogne da se osećaju prijatnije i samouverenije kada se u svom svakodnevnom okruženju budu srela sa AI alatima.

Kako da roditelji deci objasne AI na način koji će biti uzrasno i razvojno primeren?

Jing Su: Deca često najbolje razumeju AI kada mogu da je povežu sa poznatim, svakodnevnim primerima. Neke porodice već koriste alate zasnovane na AI, kao što su robot usisivač, pametni zvučnik ili jednostavne igračke roboti. Ako ih porodica ima, to mogu da budu korisne polazne tačke. Možete da objasnite da ti alati prate uputstva, prepoznaju sličnosti ili reaguju na naš glas, ali da ne „misle" ili ne „osećaju" kao ljudi.
Ako zajedno istražujete AI, te ideje mogu da postanu konkretnije. Na primer, ako dete ima pitanje, možete zajedno da ga ukucate u četbot i pogledate odgovor. Onda možete da razgovarate o onome što je alat uradio: Koji delovi odgovora deluju korisno? Koji delovi deluju zbunjujuće ili ne baš smisleno? Kako je alat mogao da dođe do tog odgovora?

Jednostavni primeri iz kuće i zajednički trenuci provedeni u istraživanju pomažu deci da počnu da stiču predstavu o tome šta AI može, a šta ne. Istovremeno roditeljima daju prirodan način da usmeravaju dečije razmišljanje kada se u svom svakodnevnom životu sreću sa ovim alatima.

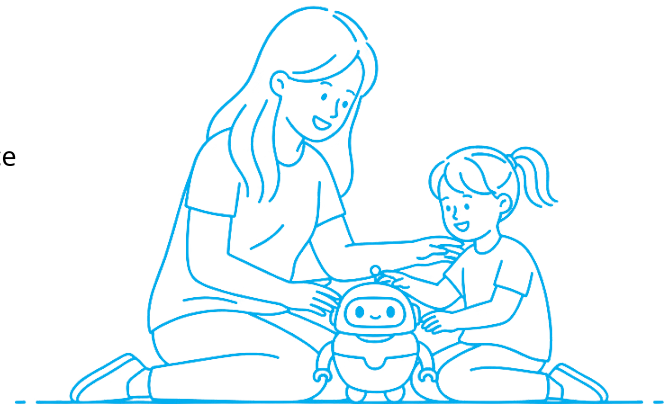
Kako AI može da pomogne deci i tinejdžerima u učenju?

Jing Su: AI na više načina može da podrži decu u učenju. Brojni alati mogu jasno da objasne ideje, da odgovore na postavljena pitanja, i da služe za personalizovano vežbanje. Istraživanja pokazuju da kada se sistemi AI projektuju za učenje konkretnih veština i znanja, deca često uče od tih alata jednako delotvorno kao od ljudi – instruktora. Zauzetim porodicama AI može da ponudi i brzu i pristupačnu pomoć kada odrasla osoba nije odmah dostupna.

Uporedo s tim, tu su i značajne bojazni. U studijama je utvrđeno da neka deca počinju da prebacuju svoje obaveze učenja na AI. Iako se to nekad može posmatrati kao oblik podrške, mnogi nastavnici brinu da previše pomoći može da dovede do nestanka produktivnog napora, koji je važan za dugoročno učenje. I sami učenici često prepoznaju taj rizik. Ankete ukazuju da neki učenici smatraju da oslanjanje na AI može negativno da se odrazi na njihovu sposobnost da promišljaju o problemima i da ih samostalno rešavaju. Još veća bojazan je formiranje navike: Kad deca naviknu da se oslanjaju na AI kako bi dobila odgovore, to se teško menja – čak i kada požele da prekinu tu naviku.

Kako roditelji da nauče decu da štite svoju privatnost kad koriste AI?

Jing Su: AI alati se veoma razlikuju po tome koje vrste informacija prikupljaju. Neki sistemi zahtevaju osnovne podatke da bi se otvorio nalog; to su npr. uzrast deteta, kontakt-podaci roditelja, ili podaci za naplatu ako je u pitanju aplikacija koja se plaća. Van toga, mnoge porodice su zabrinute zbog mogućnosti da deca dele lične informacije prilikom svakodnevnog korišćenja alata. To mogu biti ime, škola, porodične navike, prijateljstva ili osećanja.



Deci nije uvek očigledno šta sve spada u „osetljive informacije". Neke je lakše prepoznati – to su, na primer, kućna adresa ili broj telefona. Neke druge zavise od konteksta. Na primer, kada dete ili tinejdžer koristi AI kako bi postavio pitanje o osećanjima, prijateljstvu ili zdravlju, možda će otkriti sasvim lične informacije, a da i ne shvati koliko su one osetljive.

Podrška deci u čuvanju privatnosti uključuje i praktične korake i stalne razgovore. Roditelji mogu da pregledaju podešavanja privatnosti zajedno sa detetom, da provere koje podatke prikupljaju različite platforme, i da podstiču decu da zastanu pre nego što podele neku informaciju o sebi ili drugima. Redovni razgovori o tome šta se može bezbedno otkriti, a šta je možda bolje sačuvati za sebe pomažu deci da vremenom stiču dobre navike.

Istovremeno, odgovornost ne može da padne samo na porodice. Potrebno je i da tehnološke kompanije i kreatori javne politike postave bezbednije osnove. To podrazumeva ograničavanje perioda čuvanja podataka, smanjenje prikupljanja nepotrebnih podataka,* i jasno obaveštavanje o tome kako se informacije koriste. Mladi ljudi tek uče kako da procenjuju rizik; zato proizvodi treba da budu projektovani uz uvažavanje njihovih potreba i ranjivosti. Za delotvornu zaštitu privatnosti, potrebne su i informisane porodice i odgovorni sistemi.

Saznajte više: Kontrolna lista za roditelje za zaštitu privatnosti na internetu

*UNICEF preporučuje da donosioci odluka i developeri poštuju principe da prikupljanje i obrada podataka treba da budu minimalni i ograničeni u odnosu na svrhu obrade kako bi se poštovala privatnost dece. *Saznajte više u UNICEF-ovim Smernicama o veštačkoj inteligenciji i deci.*

Kako roditelji da podrže svoju decu u razvoju AI pismenosti?

Jing Su: Mnogi odrasli nisu sigurni kako da usmeravaju svoju decu kad se AI tako brzo razvija. Može da bude korisno udaljiti se od ideje da roditelji moraju uvek da nastupaju kao stručnjaci ili kontrolori. Danas se često dešava da roditelji i deca uče sličnim tempom, pa im može biti korisno da krenu u upoznavanje sa AI tako što će zajedno učiti, biti otvoreni i spremni da se zajedno suoče sa nesigurnošću.

Za roditelje koji nemaju dovoljno vremena da uče o novim tehnologijama od početka, tu su pristupačni spoljni resursi koji mogu da im pruže značajnu podršku. Na primer, organizacija Common Sense Media sada objavljuje ocene nekih AI aplikacija, što roditeljima može da posluži kao korisna polazna tačka.

I neke škole sastavljaju liste AI alata odobrenih za korišćenje u učionici, posebno u oblastima kao što su čitalačka pismenost i matematika. Ti alati obično prolaze neki oblik interne provere i odobrenja,

a porodicama mogu da ponude praktičnu polaznu tačku kojoj se može verovati, posebno kada roditelji nemaju dovoljno vremena ili tehničkog znanja. I neke škole sastavljaju liste AI alata odobrenih za korišćenje u učionici, posebno u oblastima kao što su čitalačka pismenost i matematika. Ti alati obično prolaze neki oblik interne provere i odobrenja, a porodicama mogu da ponude praktičnu polaznu tačku kojoj se može verovati, posebno kada roditelji nemaju dovoljno vremena ili tehničkog znanja.

Navedite neke od opasnosti po decu koje AI može da donese.

Jing Su: Kada ljudi govore o rizicima AI po decu, često se usredsređuju na samu tehnologiju – pitanja poput privatnosti podataka, neprimerenog sadržaja ili manipulativnog dizajna. Ta pitanja su važna. Neki AI alati prikupljaju lične informacije dece, izlažu ih obmanjujućem ili štetnom materijalu, ili ih podstiču da dele informacije na način koji nije razvojno primeren. Neki drugi su osmišljeni da deci drže pažnju na načine koji su verovatno više u funkciji komercijalnih ciljeva nego dobrobiti dece.

Međutim, potencijalni rizici AI ne svode se samo na to kako su ti proizvodi napravljeni, već se odnose i na to kako deca rastu, uče i grade odnose.

U nekim situacijama, interakcije sa AI deluju korisno. Na primer, detetu će možda AI pomoći da se umiri kad je nervozno zbog polaska u novu školu, ili će mu pomoći da uradi domaći zadatak korak po korak. Ta iskustva u tom trenutku deluju podržavajuće.

Istovremeno, treba imati u vidu i dugoročnije bojazni. Jedna je to da će deca možda početi da se oslanjaju na AI umesto da se obrate drugim ljudima. U našim istraživanjima među tinejdžerima, neki od njih su naveli da im je lakše da razgovaraju sa AI nego sa vršnjacima ili odraslima. Iako još ne znamo da li AI zaista zamenjuje provođenje vremena sa drugim ljudima, ova preferencija je nešto na šta treba obratiti pažnju.

Druga bojazan se odnosi na očekivanja od odnosa sa drugima. U stvarnim odnosima ima i neslaganja, kompromisa i rešavanja konflikata. Mnogi sistemi AI su projektovani tako da uvek budu prijatni i ohrabrujući. Ako deca provode dosta vremena sa takvim sistemima, mogu da steknu nerealne ideje o tome kako funkcionišu prijateljstva i odnosi sa drugim ljudima.

Najzad, odrastanje podrazumeva i učenje kako se nositi sa izazovima u društvu. Ako interakcije sa AI zauzmu mesto stvarnih iskustava, deca će možda propustiti prilike da usavršavaju važne veštine kao što su komunikacija, empatija i rešavanje konflikata.

Saznajte više: Rizičan novi svet najljubaznijih botova koje tehnologija može da ponudi – AI prijatelji i deca

I neke škole sastavljaju liste AI alata odobrenih za korišćenje u učionici, posebno u oblastima kao što su čitalačka pismenost i matematika. Ti alati obično prolaze neki oblik interne provere i odobrenja, a porodicama mogu da ponude praktičnu polaznu tačku kojoj se može verovati, posebno kada roditelji nemaju dovoljno vremena ili tehničkog znanja.

Koji su znaci upozorenja da su interakcije deteta sa AI nezdrave?

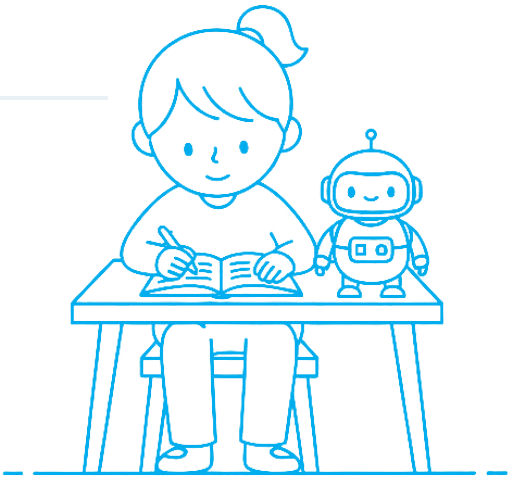
Jing Su: Evo nekih korisnih znakova upozorenja:

- Prekomerna upotreba: provodi dosta vremena ćaskajući sa AI ili se uznemiri kada zatražite od njega da prestane.
- Promene u ponašanju: ponaša se kao da nešto krije, anksiozno je, ili traži emocionalnu podršku od AI umesto od prijatelja kojima veruje.
- Manje vremena za druge stvari: dete počinje sve više da koristi AI umesto da spava, ispunjava školske obaveze, provodi vreme sa prijateljima ili da se bavi hobijima.

Ako roditelji uoče ovakve obrasce, najbolje je da krenu sa smirenim pitanjima otvorenog tipa, a ne sa kritikom. Ako pitate šta se detetu dopada kod tog alata i da li ima nešto što mu deluje beskorisno, time može da se pokrene smiren razgovor. Porodica onda može zajedno da se dogovori o jednostavnim granicama i redovnim razgovorima, da bi korišćenje AI ostalo umereno.

Saznajte više: 10 saveta za zdrave digitalne navike kod kuće

Kako da roditelji pristupe temi AI i škole?



Jing Su: Razgovor će najbolje ići ako se započne u tonu otvorenosti, a ne postavljanjem pravila. Ako prva poruka deci bude „nemojte da prepisujete pomoću AI", ona će se verovatno isključiti. Roditelji mogu prvo da pitaju kako se AI koristi – šta deluje korisno za učenje, gde vide izazove, i šta sve može da bude frustrirajuće za dete. Ova pitanja pozivaju na iskreniji i iznijansiran razgovor.

Treba imati u vidu i to da razgovor o AI zapravo predstavlja način da se razgovara o širim problemima. U našem istraživanju, kada deca zloupotrebljavaju AI za školu, to nije samo posledica pukog pristupa određenom alatu, već često odražava njihovu nezainteresovanost ili teškoće sa savladavanjem gradiva. A kada se okrenu četbotovima u potrazi za druženjem, to nam može reći nešto o tome šta se dešava u njihovim društvenim krugovima. Drugim rečima, bojazni u vezi sa AI često su povezane sa širim razgovorima o učenju i blagostanju vašeg deteta.

Pored razgovora sa svojom decom, dodatne perspektive možete dobiti i kroz razgovor sa njihovom školom. Važno je pitati školu kakav je njen pristup u odnosu na AI; na primer, kako obezbeđuje da AI podržava učenike u učenju, kako pristupa akademskom integritetu, i kako razmišlja o blagostanju učenika. Međutim, važno je pitati školu i kako izgleda njena šira filozofija učenja i kako učenicima pruža opštu podršku.

AI može da postane prizma kroz koju sagledavate šta je deci potrebno i do čega im je stalo. Zato počnite od AI, ali nemojte tu da stanete.

Šta biste voleli da svaki roditelj zna kada je reč o AI?

Jing Su: Volela bih da roditelji razumeju da je AI važna – ali da to nije cela priča. Deca sve više nailaze na AI u igri, učenju i društvenom životu i, mada neki alati mogu da pruže stvarnu podršku, neki drugi su zaista zabrinjavajući.

Istovremeno, AI predstavlja samo jedan od elemenata u mnogo širem razvojnom okruženju. Detetovi odnosi sa drugima, rutine, interesovanja i sistemi podrške daleko su važniji od bilo koje tehnologije. AI postaje korisna ili štetna zavisno od toga kako se uklapa u taj širi ekosistem.

Glavna poruka koju će roditelji, nadam se, izvući glasi: Obraćajte pažnju na AI, ali realno i sa merom. Ono što je na kraju najvažnije nije sama tehnologija, već okruženje u kom deca rastu, uče i napreduju. Roditelji su centralni činilac tog okruženja.

Jing Su (Ying Xu) je docentkinja na predmetu „Veštačka inteligencija u učenju i obrazovanju" na Univerzitetu Harvard i rukovoditeljka Harvardske laboratorije za veštačku inteligenciju orijentisanu ka deci, koja razvija istraživanja i projektovanje s ciljem da AI podržava učenje, razvoj i blagostanje dece.

unicef

za svako dete

Dečiji fond Ujedinjenih nacija
Svetozara Markovića 58
11000 Beograd, Srbija

Telefon: 011/3602 104
Faks: 011/3602 199
Veb sajt: donacije.unicef.rs